

14. Познышев С. В. Религиозные преступления с точки зрения религиозной свободы. К реформе нашего законодательства о религиозных преступлениях / С. В. Познышев. — М. : Унив. тип., 1906. — 317 с.
15. Полное собрание законов Российской империи. В 33 т. Собрание третье. — С.Пб. : Гос. тип., 1885–1916. — Т. XXV.1905. Отд-ние 1-е : от № 25605-27172 и Дополнения. — 1908. — 966 с.

Анотація

Билаш О. В. Посягання на релігійні святині в історії кримінального права. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню історії розвитку вітчизняного законодавства про злочини проти віросповідання. Визначені основні етапи еволюції цього інституту, зокрема, щодо його кримінально-правового захисту.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти віросповідання, святотатство.

Аннотация

Билаш А. В. Посягательство на религиозные святини в истории уголовного права. — Статья.

Статья посвящена исследованию истории развития отечественного законодательства о преступлениях против вероисповедания. Определены основные этапы эволюции этого института, в частности, относительно его криминально-правовой защиты.

Ключевые слова: уголовное право, преступления против вероисповедания, святотатство.

Summary

Bilash A. V. The Encroachment on religious relics in the history of the criminal law. — Article.

Article is devoted research of history of development of the domestic legislation on crimes against religion. The basic stages of evolution of this institute are defined, in particular, concerning it is criminal-legal protection.

Keywords: criminal law, crimes against religion, sacrilege.

УДК 343.31

А. В. Бойко

НЕПРЯМИЙ УМИСЕЛ ПРИ ВЧИНЕННІ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

У ст. 62 Конституції України закріплено, «що особа вважається невинною у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вирок суду» [1]. Це важливе конституційне положення знайшло своє закріплення в положеннях ч. 2 ст. 2 «Підстави кримінальної відповідальності», ст. 23 «Вина», ст. 24 «Умисел та його види» та ст. 25 «Необережність та його види» КК України і свідчить про те, що основною ознакою при вирішенні питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності є наявність в її діях відповідної форми вини.

Окремі аспекти кримінально-правової охорони життя і здоров'я працівників правоохоронних органів розглядалися у працях М. І. Бажанова, В. О. Владімірова, Л. Д. Гаухмана, П. Ф. Грішаніна, І. І. Давидович, В. Т. Дзюби, П. С. Єлізарова, М. П. Журавльова, В. М. Мамчура, В. А. Клименка, В. Д. Меньшагіна,

В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, П. П. Осипова, Г. Ф. Поленова, В. В. Сташица, Є. Л. Стрельцова, Є. О. Сухарева, М. І. Трофімова, М. І. Хавронюка, С. Д. Шапченка, С. С. Яценка та інших фахівців з кримінального права.

Метою даної статті є розкриття проблеми непрямого умислу при вчиненні насильства щодо працівника правоохоронного органу з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Для досягнення поставленої мети є необхідним розв'язання таких завдань:

— з'ясувати суттєві юридичні ознаки насильства щодо працівника правоохоронного органу;

— дати детальну кримінально-правову характеристику непрямого умислу при вчиненні насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Говорячи про вину та її форми, необхідно нагадати, що так це вказується тільки в законодавстві про кримінальну відповідальність. Коли ж мова йде про положення кримінального права, то тут вже застосовуються як поняття «суб'єктивна сторона», так і поняття «вина». Це потребує більш чіткого визначення цих понять, що, на нашу думку, повинно сприяти більш точному їх застосуванню як в теоретичному, так і практичному сенсі. Ця проблема достатньо дискусійна і протягом багатьох років достатньо широко обговорюється в спеціальній літературі [2, 154].

Так, вченими-правознавцями визнається, що суб'єктивна сторона складу злочину представляє внутрішню сторону суспільно небезпечного діяння, тобто психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння і його наслідків. Традиційно вважається, що до ознак суб'єктивної сторони складу злочину належать: вина, мотив і мета злочину, певний емоційний стан особи. Вважається, що мотив, мета та емоційний стан не є обов'язковими ознаками, в той час як вина це обов'язкова ознака суб'єктивної сторони [3, 73], вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст [4, 142–144].

Таким чином, суб'єктивна сторона складу злочину є більш узагальненим теоретичним поняттям, яке включає в себе: вину, мотив та мету злочину. Її встановлення, за низкою відомих причин, має дуже велике значення при кваліфікації діянь конкретної особи, дає можливість оцінити як злочинця, так і ступінь тяжкості злочину [5, 81]. В свою чергу, вина є як складовою частиною загального теоретичного визнання суб'єктивної сторони, так і необхідним законодавчим визнанням внутрішнього становища людини, яка вчинила суспільно небезпечні діяння, що має безперечний вплив на вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, правової оцінки її діянь, розмежування з іншими злочинними діяннями тощо [6, 162].

Але такий підхід до визначення цих понять більш стосується Загальної частини. При аналізі положень, які містяться в нормах Особливої частини, він потребує певного уточнення. Як слушно вказує професор Є. Л. Стрельцов, при визначенні певного складу злочину такого розмежування взагалі немає. Все, що вказується законодавцем як ознаки будь-якого елемента конкретного складу злочину, потрібно встановлювати обов'язково. Відсутність таких ознак свідчить або про наявність у цьому випадку іншого складу злочину, або про

відсутність будь-якого складу злочину. Стосується це і ознак суб'єктивної сторони складу злочину. Наприклад, вбивство визнається кваліфікованим, якщо воно вчиняється з корисливих або хуліганських мотивів (ч. 2 ст. 115 КК); певні умисні дії тільки тоді можуть кваліфікуватись як посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, якщо вони вчиняються з метою зміни меж території або державного кордону України (ч. 1 ст. 110); емоційний стан стає обов'язковою ознакою вбивства, якщо воно було вчинено в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого (ст. 116 КК) [7, 10–11].

Таким чином, прийняте розмежування ознак суб'єктивної сторони на основні та факультативні стосується тільки положень Загальної частини. Що ж до Особливої частини, то тут це виглядає інакше. Те, що вказується законодавцем у диспозиції кримінально-правової норми, підлягає обов'язковому встановленню, бо наявність саме вказаних ознак дає змогу правильної кваліфікації діяння. Відсутність таких ознак у діяннях особи свідчить або про наявність у цьому випадку іншого складу злочину, або про відсутність будь-якого складу злочину взагалі. Тут, як ми бачимо, мотив, мета дій конкретної особи або її емоційний стан є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони вказаних складів злочинів і відсутність цих ознак не дозволяє саме так кваліфікувати діяння відповідної особи.

Саме з урахуванням викладеного спробуємо на прикладі злочину, передбаченого ст. 345 КК України «Насильство щодо працівника правоохоронного органу», проаналізувати, як співвідносяться між собою теоретичні положення, які характеризують суб'єктивну сторону, і законодавчі положення, які характеризують вину та її форми.

Під змістом вини ми розуміємо відбиття у свідомості особи об'єктивних і реальних (конкретних) деталей (елементів) конкретного злочину, які можуть характеризуватися кількісними і якісними показниками, що визначені в тій чи іншій кримінально-правовій формі, а тем самим є підставою визначення форми та виду вини. Відсутність вини особи у вчиненні конкретного діяння виключає наявність юридичних ознак юридичного характеру, а значить, і підставу кримінальної відповідальності. Зміст вини, її форми та види істотно впливають на визначення виду і розміру покарання за вчинений злочин [8, 139–140].

Закон розрізняє два види умислу: прямий і непрямий. Прямий умисел — це таке психічне відношення до діяння і його наслідків, при якому особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачила його суспільно небезпечні наслідки та бажала їхнього настання (ч. 2 ст. 24 КК України).

У рамках прямого та непрямого умислу в теорії та на практиці виділяють їхні конкретні види, які мають значення при застосуванні кримінального законодавства. Вони характеризуються додатковими розпізнавальними ознаками: часом виникнення, спрямованістю, конкретизацією бажаного наслідку тощо. Залежно від спрямованості та ступеня конкретизації бажаних наслідків умисел

прийнято розмежовувати на визначений (конкретизований) і невизначений (неконкретизований). Визначений умисел характеризується чіткою конкретизацією наслідків дії у свідомості винного. Суб'єкт тут передбачає конкретні наслідки та бажає їхнього настання або свідомо їх допускає. Визначений умисел в одних випадках може бути простим, коли винний передбачає та бажає настання одного конкретизованого наслідку, досягнення певної мети. При цьому особа могла сприйняти та усвідомити цю інформацію і прийняти вірне рішення [9, 110].

Крім того, в науці кримінального права України розробляється проблема змішаної (подвійної) форми вини. Змішана (подвійна) форма вини являє собою різне психічне ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного і того ж злочину. При змішаній (подвійній) формі вини щодо дії або бездіяльності має місце прямий умисел, щодо наслідків — необережність (злочинна самовпевненість чи злочинна недбалість) [2, 373].

Аналіз наявних джерел кримінально-правової літератури привів нас до висновку, що більшість вчених-правознавців вважають, що насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) може бути вчинене тільки з прямим умислом [10, 639; 11, 803]. На нашу думку, насильство щодо працівника правоохоронного органу може бути вчинено як з прямим, так і непрямим умислом. Тобто ми маємо на увазі, що особа, яка його вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер вчиненого діяння, передбачала суспільно небезпечні наслідки, бажала чи допускала настання цих наслідків.

Усвідомлення і передбачення характеризують інтелектуальний момент даного умислу, а бажання чи допущення настання суспільно небезпечних наслідків — вольовий момент цього умислу.

При прямому умислі інтелектуальні ознаки полягають в усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії або бездіяльності) і передбаченні його суспільно небезпечних наслідків. Хоча ці поняття і належать до однієї інтелектуальної сфери психічної діяльності, але вони є різними за своїм змістом. Усвідомленість суспільно небезпечного характеру діяння містить у собі не тільки розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, в тому числі значущість об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості.

Передбачення означає, що у свідомості певної особи склалося певне уявлення про можливі або неминучі наслідки свого діяння. При цьому передбачення тут має конкретний характер. Особа має чітке уявлення про розвиток причинного зв'язку, тобто про те, що саме від її конкретного діяння настануть або можуть настати конкретні суспільно небезпечні наслідки.

Вольова ознака прямого умислу — це бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності. Частіше за все особа прагне в цьому разі досягти якої-небудь мети, задовольнити ту чи іншу потребу [12, 128].

За непрямого умислу усвідомленість є аналогічною усвідомленості в умислі прямому. І в цьому разі свідомість особи передбачає розуміння всіх фактичних

обставин, що характеризують об'єктивні ознаки конкретного складу злочину, в тому числі характеру і значення об'єкта і предмета посягання, характеру дії і бездіяльності, а також місця, часу, способу їх вчинення та ін. Вона також містить розуміння суспільної небезпечності, шкідливості свого діяння і його наслідків.

Передбачення за непрямого умислу має свою розпізнавальну особливість. Як і за прямого умислу, воно має конкретний характер. Особа в цьому разі чітко усвідомлює, що саме її конкретна дія чи бездіяльність може спричинити конкретний суспільно небезпечний наслідок, і тим самим передбачає загалом розвиток причинного зв'язку між діянням і можливим його наслідком. Проте цей наслідок особа передбачає лише як можливий результат свого діяння. Передбачення неминучості настання наслідку за непрямого умислу виключається. Воля особи в цьому разі не спрямована на досягнення суспільно небезпечного наслідку. Саме в цьому і полягає розпізнавальна особливість передбачення наслідків за непрямого умислу. Однак основна сутність непрямого умислу — в його вольовій ознаці. Особливість такої ознаки полягає у відсутності бажання настання суспільно небезпечного наслідку. Незважаючи на передбачення такого наслідку, особа не відчуває потреби в його досягненні, воно не потрібно їй ні як основний, ні як проміжний наслідок. Тут має місце ситуація, за якої особа, не спрямовуючи свою волю на досягнення наслідку, все ж таки свідомо допускає його настання. Частіше за все таке свідоме допущення полягає в байдужому ставленні до наслідків. Інакше кажучи, особа, не будучи зацікавленою у настанні суспільно небезпечного наслідку свого діяння, все ж допускає таку можливість [2, 158].

Так, цілі перешкодити виконанню потерпілим його обов'язку можна досягти і не бажаючи настання наслідків у виді тілесних ушкоджень. Наприклад, суб'єкт, реалізуючи умисел на заподіяння фізичної шкоди державному діячеві, кидає каміння в бік потерпілого, який знаходиться в оточенні охоронців, працівників Управління державної охорони України. В результаті дій суб'єкта заподіяні тілесні ушкодження не державному діячу, а його охоронцям.

У даному випадку по відношенню до фізичної шкоди охоронцям суб'єкт діяв з непрямым умислом. Обставини цього злочинного епізода свідчать про те, що суб'єкт усвідомлював суспільно небезпечний характер своїх дій і передбачав настання їх суспільно небезпечних наслідків. Коли суб'єкт кидав каміння, він розумів, що це призведе до заподіяння тілесних ушкоджень не тільки державному діячеві, а і охоронцям (які, крім того, виконуючи свій службовий обов'язок, своїми тілами будуть прикривати потерпілого), і тим самим свідомо допускав можливість настання наслідків у вигляді фізичної шкоди охоронцям. А саме свідоме допущення наслідків виявилось в його байдужому ставленні до настання суспільно небезпечних наслідків.

Висновки. Таким чином, зміст умислу характеризується сукупністю тих об'єктивних ознак насильства щодо працівника правоохоронного органу, які відбиваються у свідомості винного і мають значення для кваліфікації вчиненого. Інтелектуальний момент умислу при насильстві щодо працівника право-

охоронного органу включає в себе усвідомлення об'єкта злочину, характеру дій, а також суспільної небезпеки та протиправності такого посягання. Вольовий момент полягає, перш за все, у бажанні вчинити насильство щодо працівника правоохоронного органу або свідомому допущенні таких суспільно небезпечних наслідків. На підставі викладеного можна зробити висновок, що насильство щодо працівника правоохоронного органу може здійснюватись як з прямим, так і непрямим умислом.

Література

1. Конституція України / Верховна Рада України. — К.: Парлам. вид-во, 2007. — 64 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — [4-те вид., переробл. і допов.]. — Х.: Право, 2010. — 456 с.
3. Діденко В. П. Кримінальне право України. Загальна частина: Схеми. Таблиці. Визначення: навч. посіб. / В. П. Діденко, В. С. Ковальський, М. М. Титов; за ред. Є. В. Фесенка. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 272 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.; Х.: Юрінком Інтер-Право, 2001. — 416 с.
5. Стратонов В. М. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. / В. М. Стратонов, О. С. Сотула; за заг. ред. В. М. Стратонова. — К.: Істина, 2007. — 400 с.
6. Кучанська Л. С. Зміст та співвідношення кримінально-правових категорій: суб'єктивна сторона і вина // Правова держава. — 2008. — № 10. — С. 161-165.
7. Стрельцов Є. Л. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — [5-те вид., переробл. і допов.]. — Х.: Одисей, 2008. — 800 с.
8. Российское уголовное право. Общая часть: учебник / [С. В. Бородин, В. Н. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова и др.]; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова; Ин-т государства и права РАН. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М.: Спарк, 2000. — 478 с.
9. Кудрявцев В. В. Кримінально-правова охорона життя осіб, що є носіями судової влади, за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Віктор Вікторович Кудрявцев. — О., 2006. — 205 с.
10. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. / [О. М. Алієва, А. П. Бабий, Л. К. Гаврильченко та ін.]; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — [7-ме вид., переробл. і допов.]. — Х.: Одисей, 2011. — 824 с.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [3-те вид., переробл. та допов.]. — К.: Атіка, 2005. — 1064 с.
12. Уголовное право Украины. Общая часть: учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. — Х.: Одисей, 2009. — 344 с.

Анотація

Бойко А. В. Непрямий умисел при вчиненні насильства щодо працівника правоохоронного органу. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню проблем пов'язаних з визначенням ознак суб'єктивної сторони насильства щодо працівника правоохоронного органу, передбаченого статтею 345 КК України.

Ключові слова: кримінальне право, насильство щодо працівника правоохоронного органу, непрямий умисел.

Аннотация

Бойко А. В. Косвенный умысел при совершении насилия относительно работника правоохранительного органа. — Статья.

Статья посвящена исследованию проблем, связанных с определением признаков субъектив-

ной стороны насилия относительно работника правоохранительного органа, предусмотренного статьей 345 УК Украины.

Ключевые слова: уголовное право, насилие относительно работника правоохранительного органа, косвенный умысел.

Summary

Boyko A. V. Indirect intention at fulfilment of violence concerning the worker of law enforcement body. — Article.

Article is devoted research of problems of the signs of the subjective party of violence connected with definition concerning the worker of the law enforcement body provided by article 345 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal law, violence concerning the worker of law enforcement body, indirect intention.

УДК 343.533

О. К. Василяка

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 231, 232 КК УКРАЇНИ

Основна відмінність умисної форми вини від необережної, виходячи з норм Кримінального кодексу України, полягає, з одного боку, у тому, що при необережній формі вини частково відсутній інтелектуальний момент: усвідомлення особою характеру своїх дій; з іншого боку, у так званому «вольовому» моменті: при умислі особа бажає (прямий умысел), не бажає, але свідомо припускає (непрямий умысел), при необережності особа без достатніх до того підстав легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності) (злочинна самовпевненість), або вольовий момент взагалі відсутній у формулі вини (злочинна недбалість).

Розробкою проблем злочинів у сфері господарської діяльності займалися такі науковці, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, П. А. Воробей, Н. О. Гуторова, В. К. Грищук, В. О. Глушков, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, О. Ф. Жигалов, М. І. Зубок, Р. Б. Іванченко, Л. Р. Клебанов, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Н. А. Лопашенко, Ю. М. Ляпунов, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Г. К. Нікіфоров, М. І. Панов, В. М. Попович, О. Е. Радутний, Н. О. Саніахметова, В. В. Сташис, Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, С. О. Харламова, В. І. Ярочкін, С. С. Яценко та інші. Проте ці вчені, присвячуючи свої праці переважно аналізу злочинів у сфері господарської діяльності, не розкривають у повному обсязі сутності злочинів, передбачених ст. ст. 231, 232 КК України.

Мета і завдання дослідження. Завданням даної публікації є дослідження суб'єктивних ознак норм вітчизняного кримінального законодавства про комерційну таємницю з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.